

Diakonin och omsorgen om vårt gemensamma hem – en könskritisk analys

---

Tidsskrift för praktisk teologi
Nordic Journal of Practical Theology
Årgång 37. Nr. 1/2020
[s. 32-41]

Av Ninna Edgardh, Professor i kyrkovetenskap ved Uppsala universitet
ninna.edgardh@teol.uu.se

Abstract

This article takes its starting point in a recent tendency to include care for creation in the interpretation of *diaconia* as a ministry of the Christian church. Among those who argue for a renewed care for our neighbor and for the earth as our common home, we find such diverse Christian leaders as Pope Francis and the bishops of the Lutheran Church of Sweden. The article relates these arguments to a feminist discussion on the present crisis of welfare and care in the Western world. Both social care and ecological systems are exhausted in a system where care and reproductive work is subordinated to market oriented goals of growth and increased consumption. In order for the understanding of *diaconia* to integrate a responsibility not only in relation to needy human beings, but also to ecological systems that are under serious threat, the article argues for the importance of relating to this wider discussion on the crisis of care within feminist social theory. Feminist social theory may thus enrich theology in order to guard social care as a basic aspect of a global eco-system.

Key words: Diakoni, feminism, klimat, social omsorg, omsorgens utmattning

Ingen kan längre undgå larmen om hoten mot klimatet. Under 2000-talet har klimatfrågorna uppmärksammats allt mer även i olika kyrkliga sammanhang, så även i diskussionen om kyrkornas diakonala uppdrag. Diakoni har i de stora folkkyrkorna i Sverige och Norge allt mer kommit att tolkas som omsorg, inte bara om medmänniskor, utan om skapelsen som helhet.

När kyrkorna vill integrera omsorgen om skapelsen med sin självförståelse på ett nytt sätt, förefaller det diakonala uppdraget att erbjuda en naturlig teologisk hemvist för uppdraget. Artikelns pekar på risken att den långa raden av hot mot klimat och artrikedom, därmed bara adderas som ytterligare punkter på en redan lång lista över diakonala verksamhetsområden. Detta gäller i synnerhet om diakoni i linje med

omsorgssektorn i samhället förstås som en kvinnligt könad aspekt av kyrkans uppdrag, utan djupare förankring i den kyrkliga självförståelsen.

Syftet med denna artikel är att se på vilket sätt en feministisk diskussion om omsorgens underordning kan bidra till en fördjupad teologisk reflektion över klimatfrågornas integrering i den kyrkliga och diakonala självförståelsen. Jag kommer att ta min utgångspunkt i de nordiska länderna och då framför allt Sverige och Norge, samtidigt som jag sätter in diskussionen i ett globalt och ekumeniskt sammanhang.

Nordiska folkkyrkors engagemang för klimatet

Svenska kyrkan vill gärna framstå som en föregångare i klimatfrågor. År 2008 var Svenska kyrkan värd för ett interreligiöst klimatmöte inför FN:s klimatkonferens i Köpenhamn 2009. Mötet resulterade i ett gemensamt uttalande undertecknat av 26 representanter för religiösa traditioner i olika delar av världen (*Interfaith Climate Summit*). År 2014 publicerade Svenska kyrkans biskopar ett klimatbrev, som utkom i en reviderad utgåva år 2019. Klimatkrisen beskrivs i biskopsbrevet som ”den största gemensamma utmaningen som mänskligheten någonsin stått inför” (Biskopsmötet, 2019, s. 13). Brevet avslutas med uppmaningar till handling riktade till såväl församlingar som enskilda, beslutsfattare på olika nivåer, myndigheter och organisationer.

Biskopsbrevet nämner inte klimatfrågorna som en specifik diakonal angelägenhet. Däremot finns klimatfrågorna med som en av ett antal ”brännpunkter” för kyrkans diakoni i det biskopsbrev om diakoni som publicerades 2015 (Biskopsmötet 2015).

Också *Den norske kirke* har ett aktivt engagemang i klimatfrågorna. År 2008-2016 genomförde kyrkan i samverkan med Norges kristne råd och Kirkens nødhjelp ett årtionde kallat *Skaperverk og bærekraft*. Årtiondet syftade till att organisationerna skulle bidra till bärkraftiga samhällen, till ett förpliktigande och ambitiöst internationellt klimatavtal, till ett medvetet förhållningssätt till miljö, konsumtion och rättvisa, samt att i ord och handling bidra till framtidstro (*Klima-rettferdighet*, s. 4). Kyrkan deltog också i den politiska kampanjen Klimavalg 2013, som syftade till att skapa engagemang för klimatet inför stortingsvalet (Kort historisk överblick). Under rubriken *Grønn kirke* samlar kyrkan på sin hemsida information om pågående initiativ och aktiviteter (Grønn kirke).

De svenska och norska initiativen ingår i en växande kör av kyrkliga röster som argumenterar för vikten av omsorg om varandra och om hela skapelsen. År 2015 publicerade påve Franciskus sin rundskrivelse om klimatet, *Laudato Si. Angående omsorgen om vårt gemensamma hem* (Franciskus, 2015). Skrivelsen uppmärksammar de akuta problemen med uppvärmning av jorden och en pågående massutplåning av djurarter. Påven påpekar hur orättvisorna i världen gör att klimatförändringarnas konsekvenser drabbar de fattigaste länderna och de fattigaste delarna av befolkningen värst. Påven efterlyser i skrivelsen en livsstil där vi lever tillsammans i inbördes samband med varandra och med den övriga skapelsen. Vi behöver ha omsorg om jorden som vårt gemensamma hem (Franciskus, 2015, s. 162-163). Encyklikan är översatt till många språk, däribland norska och svenska och har hög dignitet, bland annat därför att den utgör ett tillägg till den katolska socialläran.

Diakonin och omsorgen om vårt gemensamma hem

En konferens i Wuppertal i Tyskland i juni 2019 samlade deltagare från en lång rad länder och trostraditioner till ett gemensamt upprop kallat ”*Kairos for Creation – Confessing Hope for the Earth*” (Wuppertal Call). I uppropet konstateras att den ekumeniska rörelsen länge förbundet sig till en pilgrimsvandring för rättvisa, fred och skapelsens integritet. Uppropet vill i samma anda se ett årtionde för skapelsens helande med början i Kyrkornas världsråds 11:e generalförsamling i Karlsruhe 2021. Syftet skulle bland annat vara att involvera kyrkorna i förverkligandet av FN:s mål för hållbar utbildning och att uppmuntra FN:s arbete med ett bindande regelverk för naturens rättigheter.

Wuppertal Call och Laudato Si är två exempel på hur kyrkor utifrån sina grundläggande social-etiska principer tar ställning i en fråga som fått ny och brännande aktualitet. Grunden finns i det hopp som är grundat i tron på världen som skapad av Gud. Tron lägger grunden till en attityd präglad av både tacksamhet, vördnad och ansvar. Genom kyrkornas geografiskt finmaskiga nätverk över hela världen har de en unik kontakt med alla de konsekvenser klimatförändringarna får lokalt. Nätverken rymmer därtill traditioner av ansvar för medmänniskan och solidaritet med de mest utsatta, det som vi i de nordeuropeiska länderna kallar för diakoni. Därför är det kanske inte konstigt att klimatfrågorna tycks få förankring just i det diakonala engagemanget, och vi ska se något närmare på hur detta tar sig uttryck just i Svenska kyrkan och Den norske kirke.

Diakoni som omsorg om medmänniska och skapelse

Svenska kyrkan skriver på sin hemsida om diakoni som ”kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen” (Svenska kyrkan. Diakoni – kyrkans omsorg). Den norske kirke talar på motsvarande sätt om diakoni som ”kyrkja si omsorgsteneste” och kyrkans diakoniplan talar också i sammanhanget om ”vern om skaparverket” (Den norske kirke. Plan for diakoni). Båda kyrkorna är alltså tydliga med att omsorgen sträcker sig inte bara till medmänniskan utan också till resten av den skapade världen.

Huruvida skapelsen som helhet tänks inkluderad i den finska och danska förståelsen framgår inte av de mest lätt tillgängliga beskrivningarna av diakoni i respektive kyrka som jag använt mig av, nämligen presentationerna på respektive hemsida. Danska kyrkan talar om diakoni som ”kirkens omsorg for medmennesket” (Folkekirken. Socialt arbejde) och finska kyrkan säger att diakoni ”är omsorg och tjänande” (Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Diakoni).

Alla kyrkorna håller sig i sin hemsides-presentation av diakoni till en förståelse som allmänheten i respektive land i hög grad bejakar. Omsorg om medmänniskan hör till det som många människor uppfattar som grundläggande för en kristen livshållning och för vad kristna kyrkor bör stå upp för.

När kyrkorna, som i det norska och svenska exemplet, inkluderar också den övriga skapelsen i omsorgsuppdraget, går de emellertid utöver denna traditionella förståelse på ett sätt som väcker nya frågor. Normalt skiljer exempelvis Svenska kyrkan på inhemsk diakoni och internationell. Om klimatfrågorna ska inkluderas blir detta inte lika enkelt. Klimatflyktingar rör sig över världen och konsekvenserna av utsläpp i en del av världen drabbar ofta människor på en helt annan plats.

Den kärnfråga som står på spel i fråga om diakoni och klimat har att göra med människosyn. Har människan ett egenvärde, relaterat till hennes existens, inte bara till hennes roll som producent och konsument i en global marknadsekonomi? Vilket existensberättigande har människor som inte är högpresteraende eller kanske inte producerar något alls, utan är helt beroende av omsorg? Är den omsorg de får ett oundgängligt uttryck för vad det är att vara människa? Finns det till och med något heligt i denna omsorg om de mest behövande? Och hur kommer den övriga skapelsen in i det sammanhanget? Relationer mellan människor karakteriseras av en möjlighet till ömsesidighet. Kanske finns långt mer av sådan ömsesidighet att upptäcka i vår relation till både djur och växter, än många av oss som vuxit upp i städer och handlar vår mat i plastförpackningar ens kan gissa oss till?

Men hur går det till att inkludera hela skapelsen i den diakonala omsorgen? Vad innebär det att ha omsorg om ekosystem, fotosyntes, grodor, isbjörnar och koalor, i en tradition som varit primärt inriktad på medmänniskan, som också betraktats som skapelsens ”herre”? Hur går det till att, som påven antyder i sin ovan citerade skrivning, börja leva på ett nytt sätt i relation, inte bara till medmänniskan, utan till den natur vi är så beroende av för våra liv? Att reducera församlingars och enskildas klimatavtryck kan vara en väg. Att bistå klimatflyktingar en annan. Att ordna samtalsgrupper om klimathotet en tredje. Men utan tvekan kommer frågor att uppstå, när omsorg om den ena kommer i konflikt med omsorg om den andra.

Diakoni har i de nordiska länderna i hög grad varit praktiskt omsorgsinriktad. Teologiska diskussioner har förts i andra och mer teoretiskt inriktade rum. Under den senare halvan av det förra seklet omvärderade många teologer, och inte minst ekofeministiska sådana, synen på människan som ”skapelsens herre” till förmån för en mer holistisk syn där människan snarare har ett särskilt ansvar för, än är satt att härska över, naturen (Eaton 2005; Dahill och Martin-Schramm 2016). Men det är inte självklart att denna omvärdering förankrats i diakonal praktik.

Både i Norge och Sverige har kyrkorna påbörjat ett tolkningsarbete kring diakoni och klimat genom vägledande dokument producerade på central nivå. Den ovan citerade bestämningen av diakoni på Svenska kyrkans hemsida relaterar till en *Vägledning för diakoni*, som tagits fram av kyrkans centrala kansli, som arbetar på uppdrag av kyrkomötet (Bodin & Hollmer 2020). Formuleringen av diakoni som omsorg om medmänniskor och skapelse har tydliga referenser till det Biskopsbrev om diakoni som publicerades 2015. Biskoparna talar där om ”Guds diakoni”, som är ”Guds svar på den nöd som den skadade skapelsen liksom ropar ut.” (Biskopsmötet, 2015, s. 8). I linje med hur mission omdefinierats som delaktighet i Guds mission, skriver biskoparna att ”vår diakoni [blir] del av Guds diakoni. Vårt förhållningssätt till våra medmänniskor och till Guds skapelse vävs samman med vår relation till Gud själv.” (Biskopsmötet, 2015, s. 8).

Biskoparna förklarar att diakoni alltid är kontextuell och uppstår som svar på konkreta behov i en konkret situation. ”Med ambitionen att ange en inriktning snarare än en definition vill vi säga att diakoni uttrycker kristen tro genom kärlek, omsorg och solidaritet med medmänniskor och med hela skapelsen. Där livet hotas frigör diakoni

Diakonin och omsorgen om vårt gemensamma hem

livskraft.” (Biskopsmötet, 2015, s. 11). Mer konkret än så blir dock inte det diakonala skapelse-uppdraget formulerat.

Slutrapporten från det norska årtiondet *Skaperverk og bærekraft* konstaterar att flertalet av församlingarna i Den norske kirke (56%) har en diakoniplan där omsorg om skapelsen och kamp för rättvisa ingår (*Klima-rettferdighet*, s. 31). Kirkemøtet konstaterar i sin utvärdering av årtiondet att det behövs en starkare förståelse på alla nivåer i kyrkan för klimatfrågorna som en integrerad del av kyrkans diakonala självförståelse (Den norske kirke 2017).

Som ett led i detta revideras när detta skrivs den plan för diakoni som antogs 2007 och är tänkt att vara ett redskap för att utveckla det diakonala församlingsarbetet. Bakgrunden till revisionen är att mycket hunnit hända, både i Norge och globalt sedan den förra planen antogs. Klimatkrisen och flyktingsituationen i världen hör till det som särskilt nämns. Förslaget slår fast att klimatkrisen är akut. Hoten mot den biologiska mångfalden nämns särskilt, liksom kyrkans uppdrag att i samverkan med andra krafter globalt verka för FN:s hållbarhetsmål. Grunden för klimatfrågan som en diakonal angelägenhet förklaras med att ”Kirken forstår mennesket som avhengig av alle dets relasjoner; til Gud, til medmennesket, til seg selv og til resten av skaperverket. Engasjement for klima og miljø er en følge av en slik forståelse.” (Den norske kirke, 2019, s. 4).

Vi kan alltså konstatera att majoritetskyrkorna i både Norge och Sverige påbörjat ett arbete med att se samman kyrkans diakonala uppdrag med omsorgen om hela skapelsen och då särskilt i relation till de växande hoten mot klimat och artrikedom. Hur uppdraget ska uttolkas i församlingen är dock i hög grad en fråga att bearbeta lokalt, i relation till de traditioner av diakonalt arbete som redan finns etablerade och det är i den uttolkningen jag vill peka på att feministisk omsorgsteori kan bidra till att undvika fallgropar som kyrkorna annars riskerar att falla i.

Omsorgens utmattning

I boken *Diakonins kyrka. Teologi, kön och omsorgens utmattning* (2019) argumenterar jag för att vi befinner oss i en kris för det som på många sätt är basen i mänskligt liv, nämligen hur vi tar hand om varandra och den jord vi bebor. Boken publicerades innan världen drabbades av pandemin Covid -19, vars konsekvenser ytterligare understrukt allvaret i problemen. Likaså uppmärksammar FN-organet Oxfam problemet med omsorgens kris i sin rapport ”Time to Care” (2020). Oxfam pekar på hur faktorer som en åldrande befolkning, nedskärningar i den offentliga sektorn och socialförsäkringssystemen, tillsammans med klimatförändringarna bidrar till att öka bördan på en global omsorgssektor, som redan är under press och i hög grad bygger på kvinnors obetalda eller lågt betalda arbete (Time to Care, s. 16).

Omsorgens utmattning har att göra med att kortsiktiga ekonomiska intressen i många avseenden tillåtit styra samhällsutvecklingen världen över de senaste decennierna. Medmänsklig omsorg däremot, förutsätts finnas där när den behövs, genom en förväntan om osynliga händer som per automatik gör det som behöver göras. Historiskt har denna förväntan i första hand riktats mot kvinnor, som förväntats stå

för det reproduktiva arbetet. Det är sådant som inte resulterar i produktion, men som behövs för att vi som människor ska kunna producera. Det kan handla om allt från att sköta hem och hushåll, till att föda och uppfostra barn eller att vårda sjuka, gamla eller andra som är i behov av omsorg (Kielos 2012).

Idag finns en växande förväntan att både män och kvinnor ska yrkesarbeta så mycket som möjligt, däremot finns ännu inte en motsvarande förväntan på män att dela ansvaret för omsorgen (Esping-Andersen 2009). Alltför ofta saknas också politiska beslut om hur omsorgsansvaret ska lösas när kvinnor inte längre upprätthåller sin traditionella roll inom familjen (Stark och Regnér 2001).

Även i ett land som Sverige, där viktiga delar av omsorgen professionaliserats och blivit föremål för offentlig finansiering ser vi tecken på kris. De senaste decennierna har omsorgsansvar, i de nordiska länderna liksom i andra delar av Europa, förts tillbaka från det offentliga till familj, frivilligsektor och särskilt till privat marknad. Hur detta går till ser olika ut beroende på hur välfärdssystemen varit uppbyggda från början. Men *att* det sker är en gemensam tendens (Daly och Rake 2003).

Resultatet är den successiva utmattning av omsorgens strukturer, som jag pekar på i boken. Utmattningen kan drabba individer och leda till sjukskrivningar, till exempel i vårdsektorn. Den drabbar också särskilt utsatta grupper i samhället, som är beroende av omsorgen. Men utmattningen är också strukturell. Den kan i det avseendet liknas vid den utmattning som drabbar material som överbelastas. Materialet åldras och förslits utan att någon egentligen uppmärksammar vad som händer. Men rätt vad det är sker en allvarlig olycka. Så kan den kris som nu drabbar jorden uppfattas. Även omsorgen om jorden står inför en allvarlig utmattning i en globaliserad ekonomi, där naturen primärt förstås som tillhandahållare av resurser att exploatera, med högsta och snabbast möjliga ekonomiska vinst som primärt mål (Weizsäcker, och Wijkman 2017).

En av de forskare jag bygger på, i mitt resonemang om omsorgens utmattning, är filosofen och statsvetaren Nancy Fraser. Hon beskriver den rådande omsorgskrisen som resultatet av ett tryck från olika håll, som pressar ihop våra gemensamma reproduktiva samhällsresurser (Fraser 2016, s. 99). Fraser menar att osynliggörandet av det reproduktiva kvinnoarbetet följt industrialismen och kapitalismen från första början, men att vi idag ser symptom på en ny kris, som har att göra med övergången till ett postindustriellt samhälle. Vi är nu inne i ett tredje stadium, menar Fraser, i förhållandet mellan reproduktivt (osynligt och obetalt eller lågt betalt) och produktivt (synligt och betalt) arbete sedan industrialismens genombrott. Det första utspelades på 1800-talet, då tanken grundlades om hemmet som den privata sfär, som också blev kvinnans. Det andra stadiet utgjordes av 1900-talets statsreglerade kapitalism, där gränserna mellan sfärerna modifierades och modellen med en manlig familjeförsörjare dominerade. Det var under denna period som de europeiska välfärdsstaterna växte fram, i hög grad byggda på att det i varje familj skulle finnas en manlig familjeförsörjare och en kvinnlig omsorgsgivare. Det tredje stadiet tog sin begynnelse under 1980-talet med framväxten av en globaliserad ekonomi styrd av finansmarknader. Produktionen omlokalisades då till låglöneländer och kvinnor rekryterades på bred front in i arbetskraften i en tvåförsörjarmodell, samtidigt som nationalstatens roll reducerades. Den reproduktiva

omsorgen avreglerades och de mer välbeställda hushållen kunde lösa situationen med att köpa tjänster, medan övriga är utlämnade till individuella lösningar. Resultatet, menar Fraser, är den omsorgskris vi idag bevittnar.

Det reproduktiva arbetet framstår i denna situation allt mer som en börda och ett hinder för karriären, som vi alla förväntas vilja göra oss fria från. De problem detta resulterar i ser vi i form av växande klyftor mellan fattiga och rika, nya former av fattigdom och krissymptom i reproduktiva samhällsfunktioner som sjukvård och utbildning.

Fraser menar att det är en öppen fråga vad den nuvarande omsorgskrisen kommer att resultera i. Kan den lösas inom ramen för det kapitalistiska systemet, såsom flera gånger förut, då en ny situation tvingat fram strukturella förändringar? Utan att besvara den frågan understryker Fraser att problemet inte kan lösas genom att putsa på ytan, med den ena eller den andra välfärdsreformen. Det som i grunden behöver förändras är den strukturella underordningen av reproduktion under produktion. Samtidigt får detta inte ske på bekostnad av varken kvinnors emancipation eller det sociala skyddsnetet för samhällets utsatta grupper (Fraser, 2016, s. 117).

Omsorg som grundläggande mänskligt ansvar

Fraser tillhandahåller ingen lösning. Däremot har hon själv formulerat en vision som skulle kunna innebära en verklig uppvärdering av det reproduktiva omsorgsarbetet. Artikeln "After the Family Wage. A Postindustrial Thought Experiment" skrevs redan 1994 och har därefter återpublicerats ett flertal gånger. Fraser formulerar där en vision om ett välfärdssystem byggt på omsorg som ett grundläggande mänskligt ansvar, oavsett kön. Fraser kallar visionen för "universal caregiver" (Fraser 2013).

I sin motivering resonerar Fraser utifrån det återkommande dilemmat i feministisk teori, huruvida jämställdhet ska bygga på kvinnors likhet med män, eller på respekt för kvinnors och mäns olikhet. Den första tanken har ofta sammanfattats som likhetsfeminism och den andra som särartsfeminism. Fraser kommer till slutsatsen att en feministisk vision behöver inkludera element av både likhets- och olikhetspolen. Hon illustrerar resonemanget genom att presentera två alternativa feministiska visioner av postindustriell välfärd, byggd på likhets- respektive olikhetstanken.

Den universella försörjarmodellen (*universal breadwinner*) bygger på en likhetsprincip, där lönearbete utgör normen för både kvinnor och män. Förenklat bygger tanken på att kvinnor ska få en bättre ställning genom att i högre grad ha den manliga försörjaren som modell (Fraser, 2013, s. 123–128). I hög grad är det denna modell som dominerat den svenska jämställdhetspolitiken och idag även EU:s sysselsättningsmål. Kvinnor ska ges möjlighet att vara aktiva på arbetsmarknaden på lika villkor som män. Omsorgen tas om hand genom olika välfärdspolitiska lösningar. I förlängningen är det dock denna modell som lett fram till dagens omsorgskris.

Lika-omsorgsgivarmodellen (*care-giver parity*) bygger istället på att informellt omsorgsarbete fortsatt tillhandahålls av kvinnor, medan ekonomiska resurser primärt tillhandahålls av män. För att modellen ska kunna sägas vara feministisk krävs dock att kvinnor inte behöver betala det ekonomiska priset för olikheten, utan kompenseras

genom olika former av stöd (Fraser, 2013, s. 128–132). Vårdnadsbidrag, möjlighet till föräldraledighet och rätt till kortare arbetstid är exempel utformade i denna anda. Fraser menar dock att även denna modell bara når halvvägs. Den förbättrar villkoren för kvinnor och uppvärderar omsorgen, dock inte så långt så att den förutsätter att män ska dela ansvaret.

När artikeln skrevs framstod båda de nämnda modellerna, i Frasers amerikanska kontext, som närmast utopiska jämfört med vad hon såg runt omkring sig. Samtidigt menar hon att ingen av dem har potential att tillhandahålla verklig jämställdhet. Båda innebär fortsatt marginalisering av kvinnor och kvinnors omsorgsarbete och lämnar förväntningarna på män i stort sätt orubbade.

Istället förespråkar Fraser därför den först nämnda modellen (*universal caregiver*), som likställer omsorg och familjeförsörjning. Istället för att mäns livsstil blir idealet också för kvinnor innebär visionen att kvinnors traditionella livsmönster i växande utsträckning ska bli ett ideal för mäns livsstil. Kortare arbetsveckor, utbyggd barnomsorg och avlönat offentligt omsorgsarbete kan vara olika ingredienser i en sådan postindustriell välfärdsmodell, som Fraser också finner stämma väl med den dåvarande svenska jämställdhetspolitiken (Fraser, 2013, s. 135).

Diakoni och omsorgens utmattning

Frasers analys av den rådande omsorgskrisen, liksom de möjliga lösningar hon prövar för en uppvärdering av omsorgen och ett mer jämlikt delat ansvar har hög relevans, menar jag, för diskussionen om diakoni, inte minst i ljuset av klimathot och ökad migration.

Klimathoten är det yttersta tecknet på att omsorg om medmänniskor och skapelse har en underordnad ställning i världen idag, i förhållande till exempelvis ekonomisk tillväxt och teknisk utveckling. Denna underordning har att göra med att omsorg i hög grad konstrueras som ett ansvar som kvinnor förväntas ta på sig helt informellt, i kraft av en föreställd naturgiven läggning. Detta gäller också den form av social omsorg som i våra nordiska kyrkor går under beteckningen diakoni.

Det kan tyckas att situationen skulle vara annorlunda i kyrkornas sammanhang, där omsorg om medmänniskan hör till grundvärderingarna. Men samma hinder som omsorgen möter i världen i övrigt möter också i kyrkorna. Omsorg om andra ger inte heller i kyrkorna tillgång till hög lön, makt eller status och betraktas ofta helt oproblematiserat som ett ansvar som särskilt åligger kvinnor. Liksom den sociala omsorgen i samhället i stort löper diakoni också inom kyrkorna en ständig risk att underordnas och marginaliseras i förhållande till sådant som betraktas som viktigare, mer statusfyllt eller lönsamt (Edgardh, 2011; 2019).

Min undersökning av diakonins ställning i Svenska kyrkan pekar också på att diakonin har en tvetydig teologisk ställning. Å ena sidan betraktas den som grundläggande för kyrkans identitet och trovärdighet, å andra sidan är dess teologiska plats underordnad i förhållande till gudstjänst och lära. Diakonen är å ena sidan formellt likställd med prästen, inom ramen för en treledad vigningstjänst. Å andra sidan är diakoner i praktiken på många sätt underordnade prästerna. Bakgrunden

Diakonin och omsorgen om vårt gemensamma hem

till dessa spänningar är många, men har bland annat rötter i underordning kopplad till kön. För den församling som vill integrera omsorgen om klimatet i det diakonala uppdraget är detta värt att reflektera över.

Omsorg som ett mänskligt grundvillkor

En verklig omsorg om varandra som människor och om jorden som vårt gemensamma hem, så som diakonins uppgift formuleras av folkkyrkorna i Norge och Sverige, förutsätter en uppvärdering av omsorg som något grundläggande i att vara människa, snarare än att vara kvinna. Ska en sådan uppvärdering bli verklighet förutsätter det, som den feministiska forskningen visar, medvetna brott mot en rådande könsordning som automatiskt förknippar omsorg om andra med kvinnokön, låg status, liten makt och ingen eller låg ersättning.

I detta sammanhang finns också anledning att fundera över tolkningen av själva ordet diakoni (Blennberger & Hansson 2008). Den användning av ordet diakoni som vi har i de nordiska språken, liksom i tyskan, härrör från mitten av 1800-talet och de diakonala moderhus för kvinnor som då växte fram. I dessa sammanhang växte också associationen fram mellan diakoni och framför allt kvinnors ödmjuka tjänande (Latvus, 2017, s. 19). Detta skedde alltså i samma historiska period som Fraser pekar på lade grunden till separationen mellan produktivt och reproduktivt arbete.

Kopplingen mellan diakoni och ödmjukt tjänande har ifrågasatts som ohistorisk och lingvistiskt ogrundad, framför allt av den australiensiske bibelforskaren John N. Collins (1990). Collins menar att diakoni-orden rymmer en lång rad olika betydelser i de bibliska texterna och att den gemensamma nämnaren möjligen kan sägas handla om att vara förmedlare (go-between) och att i ett heligt sammanhang utföra något på någon annans uppdrag. Däremot har orden inte någon klang av vad vi på svenska skulle kalla att ”passa upp” och är inte kopplade till låg rang.

Kari Latvus, som gått igenom den långa diskussion som följt på Collins forskning, drar slutsatsen att diakoni-orden i Nya testamentet inte över huvud taget refererar till några specifikt social-karitativa handlingar eller funktionärer (Latvus, 2017, s.15). Däremot har kärleksgärningar och omsorg om de fattiga varit en integrerad del av den kristna kyrkans ansvar under många olika beteckningar genom historien (Latvus 2017, s. 20). En rimlig slutsats är, som Latvus skriver, att betrakta diakoni som ett ord som kyrkorna idag är fria att ”återbruka” (Latvus, 2017, s. 98).

Diakoni får idag sin mening i bestämda sammanhang i enskilda kyrkor liksom i ekumenisk dialog kyrkor emellan. I engelskspråkiga sammanhang används ofta uttrycket ”Christian social practice”. På så sätt byggs broar till en mer sekulär förståelse av diakoni som en form av socialt arbete. I ekumenisk teologisk diskussion används snarare det grekiska ordet *diakonia*, vilket ger utrymme för olika tolkningar i olika kyrkotraditioner. I det internationella biståndssammanhanget är det mer vanligt att tala om mänskliga rättigheter, humanitärt arbete eller utvecklingsarbete, på ett sätt som återigen knyter an till arbete för något gemensamt gott.

På liknande sätt menar jag att en tolkning kan växa fram i ekumenisk dialog av diakoni som en allmänmänsklig omsorg om skapelsen som vårt gemensamma hem.

Som medskapade varelser har vi ansvar för att i ömsesidighet skydda och värna allt liv i detta hem. Basalt är dock att vi värnar själva omsorgen som något grundläggande mänskligt att utgå från, snarare än som något att slippa undan. Som skapade vilar vi i Guds omsorg om oss och det är denna omsorg vi är satta att förverkliga, i relation till oss själva, varandra och alla de varelser som bebor vårt gemensamma hem.

Detta innebär en vidgning av diakonins uppdrag, som kan uppfattas som positiv och logisk. Vidgningen skulle också kunna innebära en viktig förnyelse i synen på diakonins förhållande till kyrkans uppdrag som helhet. Samtidigt finns en svårighet i att ytterligare bredda den redan oerhört rymliga förståelsen av diakoni. Om klimatfrågorna blir ytterligare en punkt på diakonins ansvarslista, snarare än en omsorg integrerad i kyrkornas självförståelse som helhet, hotar en ”omsorgens utmattning” som har att göra med osynliggörandet av diakoni som ett lägre värderat ”kvinnoarbete”.

Här kan feministisk teori vara kyrkorna till hjälp, som ett korrektiv, som påminner om att mänsklig omsorg är en grundläggande aspekt av ett globalt ekosystem. Såväl medmänsklig omsorg som ekologiska system idag hotas av utmattning. Hotet mot klimatet och de växande ekonomiska klyftorna i världen ställer behovet av ökad omsorg om varandra och om jorden som vårt gemensamma hem i centrum för kyrkornas grundläggande kallelse.

Bibliografi

- Biskopsmötet (2015) Ett biskopsbrev om diakoni. Svenska kyrkan, Uppsala.
- Biskopsmötet (2019) Ett biskopsbrev om klimatet. En revidering av biskopsbrevet från 2014. Svenska kyrkan, Uppsala.
- Blennerberg, Erik och Hansson, Mats J. (2008). ”Vad menas med diakoni?” i Blennerberg och Hansson (red.). *Diakoni: tolkning, historik, praktik*, s. 13–27. Stockholm: Verbum.
- Bodin, Magnus och Hollmer, Miriam. (2020, under utgivning). *Vägledning för diakoni*. Argument förlag.
- Dahill, Lisa E. och Martin-Schramm, Jim B. (red.). (2016). *Eco-Reformation: Grace and Hope for a Planet in Peril*. Eugene, OR: Cascade Books.
- Daly, Mary och Rake, Katherine (2003). *Gender and the Welfare State. Care, Work and Welfare in Europe and the USA*. Cambridge: Polity Press.
- Eaton, Heather (2005). *Introducing Ecofeminist Theologies*. London/NewYork: T&T Clark International.
- Edgardh, Ninna (2011). ”Analysis from a Gender Perspective” i Bäckström et al (red.), *Welfare and Religion in 21st Century Europe: Volume 2. Gendered, Religious and Social Change*, s. 61–106.
- Edgardh, Ninna (2019). *Diakonins kyrka. Teologi, kön och omsorgens utmattning*. Stockholm: Verbum.
- Esping-Andersen, Gösta (2009). *The Incomplete Revolution: Adapting to Women's New Roles*. Cambridge: Polity Press.
- Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Diakoni. <https://evl.fi/plus/verksamhet/diakoni>. (Läst 7 januari 2020).
- Folkekirken. Socialt arbejde. <https://www.folkekirken.dk/folkekirken-arbejder/socialt-arbejde>. (Läst 7 januari 2020).
- Franciskus (2015). Lovad vare du, Pave Franciskus encyklika Laudato si' angående omsorgen om vårt gemensamma hem. Stockholm: Veritas förlag.
- Fraser, Nancy (2013). ”After the family wage: A postindustrial thought experiment” i Fraser (red.). *Fortunes of Feminism. From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. London/New York: Verso, s. 111–135.
- Fraser, Nancy (2016). ”Contradictions of capital and care” i *New Left Review*, 100, July/Aug.
- Grønn kirke. <https://kirken.no/nb-NO/gronnkirke/>. (Läst 8 januari 2020).
- Interfaith Climate Summit. Svenska kyrkan, Uppsala, 28–29 november 2008. <https://web.archive.org/web/20140801222804/http://www.svenskakyrkan.se/interfaithclimatesummit>. (Läst 7 januari 2020).
- Kielos, Katrine (2012). *Det enda könet. Varför du är förförd av den ekonomiske mannen och hur det förstört ditt liv och världsekonomin*. Stockholm: Bonnier.
- Klima-rettferdighet. Slutrapport Skaperverk og bærekraft, Den norske kirke, 2016.
- Kort historisk overblik over miljø- og klimaengasjementet. <https://kirken.no/nb-NO/gronnkirke/om-oss/kirkens-okende-engasjement/> (Läst 28 mars 2020).
- Latvus, Kari (2017). *Diaconia as care for the poor? Critical perspectives on the development of caritative diaconia*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 53. Kuopio: Grano Oy.
- Den norske kirke, kirkerådet (2019). Forslag til revidert plan for diakoni. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/2019-desember/kr_67_1_19_utkast_plan_for_diakoni.pdf. (Läst 7 januari 2020).
- Den norske kirke (2007). Plan for diakoni. Nynorsk. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/planer-visjonsdokument-og-strategier/plan_diakoni_2010_nynorsk.pdf. (Läst 7 januari 2020).
- Den norske kirke, kirkeøstet (2017). Sluttrapport Skaperverk og bærekraft.
- Stark, Agneta och Regné, Åsa (2001). *I vems händer? Om arbete, genus, åldrande och omsorg i tre EU-länder*. Linköping: Linköpings Universitet, Tema Genus.
- Svenska kyrkan. Diakoni – kyrkans omsorg. <https://www.svenskakyrkan.se/diakoni>. (Läst 7 januari 2020).
- Time to Care. Unpaid and Underpaid Care Work and the Global Inequality Crisis. Oxfam International, January 2020. <https://www.oxfam.org/en/research/time-care> (Läst 4 april 2020)
- Weizsäcker, Ernst Ulrich von och Wijkman, Anders (2017) *Come on! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome*. New York: Springer.
- Wuppertal Call, 2019 ”Kairos for Creation: Confessing Hope for the Earth”.
- <https://www.oikoumene.org/en/resources/kairos-for-creation-confessing-hope-for-the-earth-the-wuppertal-call> (Läst 4 april 2020).